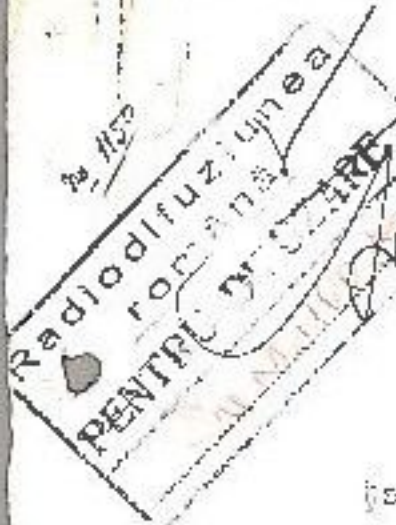
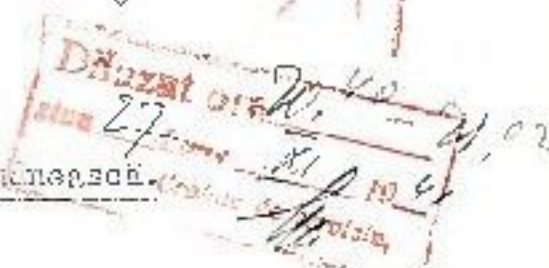

Comunicarea din 22 Nov. 1947.

Universitatea radio
cultural. Evoluția istorică a Transilvaniei
J. Moga 119

Transilvania sub stăpânire românească.

Pentru noul stat român întregit la 1918, întinderea Transilvaniei sale spre Vest până aproape de limite granițelor românești, ridică probleme noi, obligându-l să treacă din faza revendicărilor teritoriale de până acum, la opera constructivă de soluționare a tuturor problemelor etnice, confesionale, culturale și economice pe care stăruința tratat transilvan nu le-a putut soluționa.

Înainte de toate se impunea necesitatea de a îndepărta cauzele fundamentale ale nemulțumirilor sociale care au tulburat veacuri de-a rândul evoluția istorică a Transilvaniei. Pe primul plan al reformelor urgente s'a impus astfel reforma agrară și votul universal.

Cherarea tuturor maselor țărănești, fără distincție de limbă și credință la exercitarea drepturilor politice în mod egal și secret, este cea mai radicală și îndrăzneață reformă săvârșită în decursul veacurilor pe pământul Transilvaniei, erca secole de-a rândul a fost cucerit de singurele revoluții pentru asigurarea drepturilor politice, drepturi pe care stăpânirea aristocratică a celui 1918 a înțeles să le împartă după criteriile inspirate din mentalitatea feudală.

Deosebita reformă agrară și împroprietărirea țăranilor lipsiți de pământ, români și neromâni deopotrivă, este o operă socială și economică ce șterge pentru totdeauna nedreapta repartitie a terenurilor românești din vremea feudală. E adevărat că fosti be-

noțiciari ai regnului feudal, fără a îndrăzni să atace votul universal și-au manifestat de câte ori li s'a oferit prilejul, nemulțumirea față de reforme agrare românești, insinuând că ea ar fi fost inspirată din vră de rău. Autorul ungar Györi Illes Istvan recunoaște însă că prin aceste reforme interesele țărânului ungar s'au identificat cu interesele țărănilor romani și că între această țărănie, vorbind limbi diferite, s'a realizat o dovă a unei bune înțelegeri, care în decurs de două decenii n'a fost tulburată de nici o dușmănie, de nici un conflict. Astfel încă din primele ani de stăpânire românească în Transilvania s'au pus temelii nedreptăținate ale conviețuirii pașnice între popoarele ardeleni, fapt care a avut urmări hotărâtoare asupra dezvoltării politice, culturale și economice din această provincie, și în adevăr, istoria politicii economice a guvernelor române, țărănimea a putut participa și ea din plin la imensele progrese economice realizate de această provincie în primele două decenii de stăpânire românească.

Numărul populației agricole crește. Agricultură transilvană care până în 1919 avea caracter extensiv, se îndreaptă spre cultură intensivă. Se urmărește dezvoltarea culturilor de specialități, produselor de elită, ca nutrețuri, plante alimentare și industriale, serințe și plante medicinale cu o rentabilitate superioară, în cele două decenii /1920-1940/ sporul mediu al culturilor intensive atinge 30%. Concomitent se face o largă îmbunătățire a raselor animalelor, înlocuind rase inferioare cu altele superioare, și ajungându-se la un însemnat export de vite în Bulgaria, Grecia, Turcia și Palestina, în timp ce produsele de carne au ajuns să pătrundă pe cele mai pretentioase piețe mondiale.

Cel mai mare progres l-a realizat Transilvania în domeniul

industrial. Ajungând din situația de provincie periferică, subordonată intereselor șosului panonic, în aceea de bastion central industrial al spațiului dacic, funcțiune la care o înăpăstărea bogățiile sale naturale, industria transilvană a luat un avânt vizitor. Din cifrele statistice întocbite de dl. inginer Arcadian se constată, că în timp ce Transilvania până la 1918 a-bia dispunea de 534 întreprinderi industriale cu o valoare productivă de 14.598.000.000 Lei, în două decenii de stăpânire românească, până la 1940, ea a fost înzestrată cu alte 1059 întreprinderi industriale, cu valoare productivă de 18.900.000.000 lei. La aceasta a contribuit în primul rând șosul rețet pe care regiunea trecut îl neglijașe lăsându-l în seama unei neînțelegeri și rudimentare exploatări ovrologice, din care însă spiritul de inițiativă și neîntrecută pricepere organizatoare a tehnicienilor români a făcut una din cele mai însemnate forțe ale economiei noastre naționale.

Considerabilul avânt industrial s'a manifestat însă nu numai în județele din interiorul Transilvaniei, apropiate de izvoarele acestei necesități energice, ci și în cele dela granița de Vest. Astfel Aradul, cu 36 întreprinderi industriale cu valoare productivă de 568 milioane lei, cât avea la 1919, a sporit în curs de două decenii cu alte 104 întreprinderi cu valoare productivă de 1.345.000.000 lei. Deosebita dezvoltare, Satu Mare și Siborul, lipsite până la 1919 de o industrie textilă, în ultimele două decenii au fost înzestrate cu nu mai puțin de 29 instalații industriale cu o valoare productivă de 157 milioane lei. Deosebit de aceasta, Aradul a mai fost înzestrat cu industrie de hârtie, Satu Mare cu industrie de pălărie, Sălajul cu industrie de sticlărie și de ceramică, Siborul cu industrie electrotehnică

iar Ardealul cu industrii de pielărie, sticlărie, ceramică și electrotehnică, de cari județele Bole granița Nord-Vestică erau lipsite înainte de 1919.

Aceste industrii sunt enanațiunile firești ale vorlandului carpatic transilvan de Vest și Nord-Vest, constituind avangosturile economiei românești. Fără această legătură strânsă cu vorlandul carpatic și cu interiorul Transilvaniei, aceste județe vor pierde potențialul lor industrial, fiind destinate a rămâne doar cu industria alimentară și cu un firav concurs de cofeale, deci condamnate la un sensibil regres economic.

Paralel cu uriașul progres industrial al Transilvaniei, care în anumite categorii s'a urcât de la 100 % până la 1000 și chiar 2000 %, tot datorită inițiativei și vredniciei românești s'au sporit mijloacele de comunicație prin refacerea și sporirea rețelei de cale ferată înzestrată cu secțiuni de linii duble, cu utilaj modern, cu pări noi, cu personal tehnic bine instruit. În această privință linia ferată care leagă Nordul Transilvaniei cu Bucovina, cu acel grandios viaduct Ilva Mică - Dorna rămâne o capodoperă a tehnicii românești. Deasemenea tot inițiativei și creației românești se datorește cea dintâi șosea betonată și asfaltată care străbate Transilvania de la Oradea, la Cluj, Alba Iulia, Sibiu, Brașov la București, cu realitatea ei, pe cale de a fi terminată, de la Cluj-Dej-Sibiu și cu cea dela Cluj-Zyglaz-Satu Mare în construcție, precum și alte numeroase șosele secundare.

Adăugând la aceste realizări opere edificării românești săvârșită în această provincie, avem imaginea limpede a puterii constructive a statului român. Satele, mai cu seamă cele din Nor-

dui și Vestul Transilvaniei și-au schimbat cu totul aspectul. În locul sărăciei de odinioară, apar tot mai numeroase gospodăriile bine încheiate cu stare materială înfloritoare. Cărămida și țigla înlocuiește bănelor și a șindrilelor și fiecare sat ține să se mândrească cu câte o biserică monumentală, școală, sau primărie nou înaltă, probând-și înălțându-se vădită printr-o încredere, de consolidare, de afirmare a vredniciei creașoare românești. Același progres s'a desfășurat la orașe. Parcuri, grădini, canalizări și paraje, cartiere întregi de locuințe moderne, numeroase clădiri publice nouă și mai cu seamă catedrale în care armonia arcurilor și cupolelor bizantine ^{e realizată în proporțiile} ~~ridică spre înălțimile~~ monumentale ale stilurilor aguzate, ~~stau drept mărturie~~ a singurului de urbanistică modernă a stăpânirii românești. Exemplul tipic al acestei duh nou îl oferă în special Clujul, ale cărui clădiri monumentale se sufocă într-o urbanistică provincială, pentru că în cele două decenii de stăpânire românească acest oraș să fie transformat prin pavajul, grădinile, cartierul nou, clădirile universitare, prin cadourile-i războiului și prin viața-i intensă economică și mai cu seamă prin cea intelectuală, într-o adevărată capitală.

~~Reprivind profacerea economică agrară, industrială, comercială și urbanistică din ultimele două decenii~~ ~~stăblinim~~ cu acest prilej faptul de o hotărâtoare semnificație că la această mare de profacere economică agrară, industrială, comercială și urbanistică, operă au fost chemați să contribuie toți locuitorii Transilvaniei fără deosebire de neam, limbă și credință. Consecințele n'au întârziat să se arate. Sonașul și urmările lui, emigrările masive, boala de veacuri a Transilvaniei, pe care nici una din stăpâni-

Transilvania a
operă de a
urmas, stăblinim

rile trecute nu au putut-o lecu, în decurs de un deceniu și jumătate de stăpânire românească scade vertiginos și dispare. Un exemplu tipic în această privință ni-l oferă cazul Secuilor. Din veacul al XIV-lea începând emigrarea sezonieră a Secuilor, și într-o măsură expatrierea lor, pe pământul ospitalier al Principatelor Române a continuat veac de veac fără întrerupere, în cât în ultimul deceniu al sec. XIX cifra Secuilor cari emigran sezonier pentru a-și câștiga existența în Regatul României, "în țară" "bell'öld" cum îi spuneau ei, s'a urcat la 200.000, constituind o chinuitoare problemă pentru pășunirea de atunci a Transilvaniei incapabilă a o soluționa. Prin dispariția graniței carpatice problema șomajului și miseriei din Secuime s'a soluționat dela sine. Secuii și-au aflat, fără nici o pică, puțința de plasare în muncile agricole și în industria și comerțul orașelor din Moldova și Muntenia rezultând din câștigul realizat o înflorire încă ceătinaș în trecut a gospodăriilor din Secuime. La acest fapt adăugăm valorificarea într-o măsură necunoscută încă a apelor minerale, a localităților băneare, a industriei casnice textile, a industriei forestiere, și a celei de lemn din Secuime, pentru a ne da seama de progresul economic realizat de această populație în cadrul economiei generale românești.

Pe teren social, economic și edilitar deci guvernele române au reușit în decurs de două decenii să ducă la bun sfârșit înaintea de toate pacificarea socială prin reforma agrară și votul universal, iar prin stăruința dat economiei rurale și mai cu seamă valorificării bogățiilor subteranului și intensificarea industriei, precum și prin lucrările publice și urbanistice săvârșite, să soluționeze problema șomajului și a emigrărilor și să asigure pe seama populației transilvane izvoarele permanente ale unei bu-

ne stări materiale în continuu progres. În schimb în aceste două decenii de stăpânire românească, procesul de adaptare a populației neromâne din Transilvania la viața constituțională a statului român a evoluat mai greu, datorită faptului că toate bunele intenții ale guvernelor române au avut de luptat cu o anumită mentalitate feudală, care nu voia să înțeleagă că vremea, în care o minoritate se putea constitui în deținătoare de privilegii susținându-se obligațiilor față de stat, a spus pentru totdeauna. Cu toate aceste dificultăți însă, datorită spiritului de largă comprehensiune a legilor fundamentale românești, ~~XXXXXXXXXXXXXXXX~~ cum este legea presei, a instrucției și a cultelor, la care se adaugă concordatul cu Vaticanul, precum și constantul sprijin material al guvernelor române, au dat putința minorităților din Transilvania să realizeze în toate aceste domenii importante progrese.

În domeniul cultelor bisericile romano-catolică, cea unitară și mai cu seamă cea reformată și-au sporit considerabil numărul parohiilor, iar organizarea confesională a credincioșilor lor a luat un avânt necunoscut sub stăpânirile vechi. Astfel numai biserica reformată maghiară a constituit în decurs de două decenii 149 cercuri biserice și 465 de asociații religioase feminine. De asemenea impresionant este numărul asociațiilor religioase create de biserica catolică maghiară, dintre care amintim pe cele mai importante: "Unirea catolică populară" și "Academia catolică din Transilvania".

Sprijinul bănesc acordat de guvernele române bisericilor minoritare întrece ori de închipuire. Față de cele 6 milioane de coroane cât primeau aceste biserici în 1918 dola fostă stă-

panire, această subvenție a fost sporită treptat în curs de un deceniu de guvernele române până la cifra de peste 160.000.000 lei, încât Patriarhul țării cu drept cuvânt a cerut în Parlament ca Biserica Ortodoxă să fie pusă și ea pe picior de egalitate cu bisericile minoritare, acordându-i-se același sprijin material.

Aceeași sollicitudine a dovedit-o guvernarea române în domeniul învățământului minoritar. În anul 1928 din 1638 școli primare întreținute de stat, 1020 erau școli românești, 532 școli ungurești și 108 de alte naționalități, aceeași proporție păstrându-se și în învățământul secundar, statul cheltuiind în medie 130 milioane anual pentru întreținerea școlilor minoritare. Numărul acestora a sporit însă mult prin întărirea de școli confesionale noi. Astfel față de 438 școli confesionale ungurești, câte existau înainte de 1919, numărul lor crește încă din primul an de stăpânire românească la 895, iar sprijinul material al guvernului român s'a lipsit.

Concomitent, un larg sprijin au dat guvernele române învățământului german pentru Ștefiu din Banat și Satu Mare. Ștefiu din Banat nu avea în 1918 decât 6 școli primare. Guvernele române au sprijinit înființarea a altor 115 școli primare, 11 grădinițe de copii și 20 de licee germane. De asemenea cu toată rezistența opusă de clerul maghiarizat al Ștefiu din Satu Mare, guvernul a impus în școlile ștefiuști limba germană, împiedicând astfel un act de desrobire națională pentru acești minoritari.

Paralel cu progresele realizate pe teren bisericesc și școlar, minoritarii din Transilvania au mai cunoscut și o intensă viață publicistică și literară. În decursul unui singur deceniu de stăpânire românească /1919-1929/ numărul publicațiilor pe-

produse ungurești a sporit dela 67, câte erau la 1913, la cifra impresionantă de 577, iar după cum mărturisesc un funcționar ungur al Bibliotecii Universității din Cluj până la 1936 numărul publicațiilor individuale ungurești cari au apărut în Transilvania s'a stabilit la cifra medie de 300 publicațiuni anual. Astfel s'a ajuns la cearea unei literaturi maghiare apăsătoare care prin originalitatea ei a viețit pe istoriografia unguri. Nu mai puțin considerabil este numărul publicațiilor germane și se remarcă un spor accentuat al asociațiilor culturale, literare și conștitive minoritare din Transilvania.

Progresele realizate în aceste două decenii de Români din Transilvania pe teren bisericesc, școlar, literar și artistic, sunt firește de proporții ~~extraordinare~~ ^{mult mai mari.} Singure realizările Universității românești și ale Academiei din Cluj ar sușinente pentru a justifica ~~cauza~~ misiunea culturală pe care cu drept cuvânt o revendică poporul român în spațiul transilvan.

Au călțat însă progresele realizate de populația minoritară a acestei provincii sub regia românească fiindcă din datele înșirate se desprinde limpede o concepție nouă instaurată odată cu stăpânirea românească la conducerea destinelor transilvane.

Față de pogămirile cari s'au succedat în trecut pe aceste plăduri și pentru cari dreptul de liberă dezvoltare națională rămânea o simplă lozincă în numele căreia se ținea la nămicirea colectivităților etnice, nerecunoscând dreptul la existență decât indivizilor, ca cetățeni subjugati unor idealuri străine de suferință lor, stăpânirea românească în Transilvania a afirmat pentru întâia oară în istoria acestei provincii o concepție de stat na-

lerră, la toxicia căreia a aşezat liberstatetea şi egalitatea de dezvoltare în toate domeniile nu numai a cetăţenilor ca indivizi ci şi ca grupări etnice, sprijinind şi chiar determinând redresarea conştiinţei naţionale a celor cazuri victime politice de denaturare rasială din trecut. Acest fapt îşi ~~poartă~~ ^{arată} înalta-i semnificaţie morală mai cu seamă azi când ei se integrează în spiritul acordamentelor rasiale ale Europei noi.

~~De asemenea~~ ^{dar} tot în cadrul postulatelor sociale şi economice ale Europei noi în devenire se situează şi opera de pacificare socială a reformei agrare şi a votului universal, apoi soluţionarea problemei şomajului, valorificarea încă necunoscută în trecut a bogăţiilor naturale şi intensificarea potenţialului industrial şi comercial al acestei provincii, după pe care guvernele române numai prin încadrarea Transilvaniei în economia generală a spaţiului dacic şi prin siguranţa pe care o dădea acestui spaţiu ~~stăruie~~ la toate frontierele a maselor compacte româneşti a putut-o săvârşi. De aceea privită în lumina postulatelor Europei noi, opera săvârşită de stăpânirea românească în ultimele două decenii în Transilvania constituie pentru noi un titlu de mândrie şi ~~o~~ o îndreptăţită încredere în viitor.